

## Motion

1983/84:309

Marianne Karlsson

Ökat skadeståndsansvar för stat och kommun

Den svenska skadeståndsringen har, framför allt under 1800-talet, erhållit en teoretisk underbyggnad på rättsfilosofisk grund, vilken blivit accepterad på grund av att den uppfattats medföra en rimlig avvägning mellan någorlunda jämbördiga motstridiga enskilda intressen. När det gäller handel och affärer över huvud taget har man accepterat den gamla tanken att "en köpare får passa sig", och att den missnöjde köparen inte har något att hämta i skadeståndsväg, om han inte kan visa att han blivit direkt lurad, dvs. att det föreligger något slags löftesbrott. I någon mån dämpas väl detta av den s. k. förutsättningsläran, som innebär bl. a. att en köpare trots allt har rätt att förutsätta vissa grundläggande fakta som givna, även om säljaren inte i ord gjort någon utfästelse. Denna förutsättningslära torde emellertid bara vara delvis erkänd i svensk rätt.

Mellan civila parter har det uppfattats som naturligt att man inte låter ett skadevållande medföra ansvar hur långt som helst. "När olyckan är framme kan man bryta fingret när man petar sig i näsan", säger ju ordspråket, och den som missat en tipsvinst därför att han inte hann lämna in kupongen på grund av att bilen han köpt gick sönder, har ingen rimlig utsikt att få skadan betald av bilhandlaren. Skadeståndsringen är emellertid under utveckling, och kanske håller den gamla civilrättsliga skadeståndsringen på att genombrytas, dels genom produktansvaret, dels genom att konsumenter erhållit ett förbättrat skydd, som ej kommer andra enskilda till del.

Sammanfattningsvis är alltså den svenska skadeståndsringen tillkommen för att ge ett lämpligt utfall mellan jämbördiga parter. Inseendet av konsumentens ojämbördiga ställning har sedan medfört en förbättring av dennes lagskydd.

En typiskt fall av ojämbördig ställning föreligger dock, som lagen ännu ej i skäligen mån beaktat. Jag tänker på förhållandet mellan staten/det allmänna och enskild part, när tvist uppstår.

Det är en naturlig sak att staten ser till att få debiterade skatter och avgifter indrivna, när all sannolikhet talar för att debiteringen är riktig. Gäller det små belopp, torde den enskilde oftast lida föga skada, om debiteringen sedan upphävs. Under mellantiden har kanske den drabbade bara haft mindre pengar på banken, en skada som kan kompenseras genom att han får tillbaka sina pengar med ränta. Även i de fall då staten utnyttjar sin rätt enligt betalningssäkringslagen, händer det att ingen oreparerbar skada uppkommer – den skattskyldige får kanske ett förbud att sälja sin villa, som han kanske ändå aldrig tänkt sälja.

Ibland förekommer det dock att större förmögenhetsskada uppstår på grund av det allmännas felaktiga agerande. Den skatt- eller avgiftsskyldige har kanske en rörelse, som går under av den anledningen, att han blir av med sitt egna rörelsekapital, så att hans kreditgivare helt naturligt drar sig tillbaka. Hans tillgångar kan bli sålda. I båda fallen kan det uppstå en skada av ett slag som är svårt att kompensera med den lagstiftning vi har, som ju är tillkommen för att göra en avvägning mellan någorlunda jämspelta parter.

Det allmänna är emellertid ingen jämspelt part. Det allmänna har i dylika fallen en mycket stor makt, som kan missbrukas, ja, man kan till och med tala om utövandet av en potentiellt farlig verksamhet. Det fordras då, för rättvisans skull, att det allmänna tar sitt ansvar på ett helt annat sätt än som nu är fallet, när det gäller regleringen av de skador som uppkommer för enskilda.

Fram till dess tjänstefelet försvann och skadeståndslagen tillkom, gällde att den som lidit skada på grund av myndighetsutövning var tvungen att visa tjänstefel för att få ersättning för liden skada. Eftersom skatter och avgifter i allmänhet var väl förutsägbara och dessutom jämförelsevis låga, torde olägenheterna knappast ha uppträtt förrän under andra världskrigets krislagstiftning (t. ex. Lifaco-fallet). Genom skadeståndslagen har läget nu något förbättrats, i det att även s. k. ren förmögenhetsskada i princip kan vara ersättningsgill, om en skada skett på grund av felaktig myndighetsutövning.

Detta hjälper dock föga den godsägare som satts på bar backe eller den bilhandlare som fått sin rörelse helt förödd. Det finns nämligen en hel del knep att ta till för den som vill försvara sig mot skadeståndsanspråk, knep som är välkända och vilkas berättigande möjligen kan försvaras, när det gäller skadeståndstvister mellan enskilda.

Ryggmärgsreaktionen hos varje jurist, som satts att försvara den, mot vilken skadeståndsanspråk riktas, är att påstå att även om skadeståndsgrundande handling ej kan bestridas, så finns det ingen skada. Den ruinerade skadelidande pekar då på hur förmögen han var före och hur utfattig han nu blivit, något som för varje enkel man eller kvinna verkar vara bevis nog. Juristen har emellertid en trumf i rockärmen även emot detta: adekvansläran.

Juristen påstår att skadan inte har "adekvat kausalitet". Detta betyder på vanlig svenska att det inte är möjligt att bevisa att bilhandlaren blivit ruinerad just på grund av den felaktiga konfiskationen av hans rörelsekapital. Hans kreditgivare skulle kanske ha dragit sig tillbaka i alla fall, de är ju dock fria att göra som de vill. Bilhandlaren skulle själv ha sökt på bättre sätt minska skadan, i tid realisera sitt lager och sparka sina anställda försäljare och verkstadsarbetare, i stället för att fåfängt försöka rida ut krisen fram till dess konkursen var ett faktum.

Det finns tusen sätt att skylla ifrån sig, när man blir krävd på pengar i skadestånd och inte vill betala.

Enligt en särskild rättsgrundsats anses det att den som sysslar med potentiellt farlig verksamhet får tåla att skadeståndsanspråk mot honom blir betraktade på oförmånligare sätt för skadevållaren än vad som annars gäller. Han förväntas t. ex. försäkra sig. Ett helt alldagligt exempel på dylik potentiellt farlig verksamhet är bilkörning. Den normala skadeståndsskyldigheten regleras sålunda genom föreskriften att skadan skall vara vållad genom fel eller försummelse (t. ex. skadeståndslagen 3 kap. 2 §, såvitt avser statens skadeståndsskyldighet), under det att man vid trafikskada bara begär att skadan skall ha uppkommit *i följd av trafik* (trafikskadelagen 8 §; se även atomansvarighetslagen 5 och 6 §§, lagen ang. ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift, 2 §, och lagen ang. ansvarighet för skada i följd av luftfart, 1 och 2 §§). Skillnaden är väsentlig och innebär att den skadelidandes bevisbörda kraftigt minskas i praktiken.

Nu råkar den svenska juridiska traditionen ha utvecklat en fientlig inställning till bevisbörderesonemang, varför man högst ogärna velat uttrycka lättnaden för en skadelidande vid farlig verksamhet i dylika termer, även om verkligheten skulle enklast och bäst beskrivas i dylika termer.

Anglosachsisk rätt ser helt annorlunda på detta praktiska problem och betraktar så att säga i princip en skadelidande som den svagare parten i en tvist om skadestånd. Liksom här i Sverige måste naturligtvis den skadelidande bevisa att han lidit skada och att skadan kan läggas motparten till last på något sätt, så att det klart framstår att ett skadestånd skall utgå. Däremot behöver inte den svage skadelidande bevisa skadans storlek, utan han behöver bara göra ett rimligt påstående, varefter det åligger den starkare skadevållaren att anföra bevisning om att skadan inte överstiger något visst belopp. De skadestånd som därvid yrkas av skadelidande är normalt stötande höga för oss svenskar, men de skadestånd som döms ut brukar bli åtskilligt måttligare när skadevållaren eller hans försäkringsbolag gittat fullgöra sin bevisbörda.

Det torde vara åtskilligt för tidigt att nu plädera för en omvänd bevisbörda, när det gäller fastställande av storleken av skadestånd i svensk rätt. När det däremot gäller frågan om en bevisbar skada skall anses ersättningsgill eller inte, finns det anledning att tillerkänna den skadelidande en bevislättnad gentemot det allmänna.

En genomgång av de bestämmelser som gäller för statens och kommuns skadeståndsskyldighet ger vid handen, att denna är oskäligt begränsad inte bara ur den synpunkten, att lagen ej erkänner verksamheten som potentiellt farlig. Dessutom förekommer nämligen en begränsning som tar sikte på syftet med den skadevållande myndighetsutövningen, något som är ägnat att kraftigt nedsätta möjligheten att få skadestånd. Med stöd av dessa undantagsbestämmelser synes nu en doktrin utpuffas från statens sida, som talar om det vid myndighetsutövningen skyddade intresset, innebärande att somliga intressen såsom oskyddade saklöst kan kränkas, något som tydligtvis lämnar dörren öppen för allsköns illojal maktutövning.

Traditionellt har statens skadereglering bedrivits med en oinhet och brist på generositet som allmänt framstått som obillig. I mannaminne lever ännu hur man mot den för mord oskyldigt dömda Esarparn, som satt i fängelse i åtskillig tid, gjorde gällande en motfordran på grund av att han erhållit fritt vivre på fångvårdsanstalt. Förhoppningsvis har det blivit bättre numera, men det är inte bra. Framför allt jordbrukare och andra näringsidkare är särskilt blottställda, eftersom så stor del av statens resurser härrör från beskattningen av de värden som där alstras, varför ett felaktigt myndighetsagerande kan medföra snabb ruin. De särskilda inskränkningar som representeras av skadeståndslagens 3 kap. 3 § och 5 § framstår mot denna bakgrund som mindre berättigade. Det måste till varje pris undvikas att stat och kommun med rätt eller orätt framstår som tyranniska och förtryckande, och till detta ändamåls vinnande kan en förbättrad skadereglering inte undvaras.

Åberopande det anförda hemställs

att riksdagen beslutar anta följande förslag till ändring i skadeståndslagen:

Häri genom föreskrives i fråga om skadeståndslagen (1972:207)  
dels att i dess 3 kap. 3 § och 5 § skall upphöra att gälla,  
dels att kap. 2 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse*

Staten eller kommun skall ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar.

Vad som sägs i första stycket om kommun gäller också landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet.

*Föreslagen lydelse*

2 §

Staten eller kommun skall ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada i följd av fel eller försummelse vid myndighetsutövning i dess verksamhet.

Vad som sägs i första stycket om kommun gäller också landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet.

Stockholm den 10 januari 1984

MARIANNE KARLSSON (c)